

Josep Miralles, Mateu Rotger i Emili Sagristà, historiadors i erudits: entre la Catedral i la Cúria diocesana de Mallorca

Pere Fullana i Puigserver

Director de l'Arxiu Capitular de Mallorca. Professor de la UIB

Un dels objectius d'aquestes jornades és preparar la commemoració del centenari de la finalització de les obres de restauració litúrgica de la Catedral de Mallorca, en el marc de la memòria del bisbe Pere Joan Campins (1915-2015). El febrer de 2013, coincidint amb la finalització del 150è aniversari del naixement de mossèn Antoni Maria Alcover, un servidor i el professor Nicolau Dols¹ cedírem la paraula al canonge manacorí, entre molts altres motius, perquè ens servís de guia per a conèixer amb més precisió el context de la temàtica que avui encetam. Indubtablement, mossèn Alcover té molts rostres d'excel·lència, un dels quals està directament relacionat amb la seva pràctica quotidiana i la seva experiència en el Capítol de la Catedral de Mallorca (1905-1932). La seva figura ens ha ajudat a donar entrada a un seguit d'erudits, professors, professionals liberals i arxivers que treballaren a la Catedral, a la Cúria Diocesana de Mallorca, sobretot aquells que prepararen i donaren vida a la restauració litúrgica de la Catedral, entre 1902 i 1915. El mapa real de l'Església mallorquina té molts matisos i molts colors, però el focus principal se centra preferentment en la figura del bisbe i en tres àrees: el Seminari Conciliar de Sant Pere, la Catedral i la Cúria diocesana (el Palau Episcopal). Aquella conjuntura del començament del segle XX coincidí amb la recuperació i la consolidació de la personalitat i la identitat del poble, com a agent i com a protagonista de la història, i per extensió de la vida religiosa, que adquiriria un aire popular.

¹ Fullana, P.; Dols, N. (2013). *Antoni Maria Alcover, canonge de la Seu*. Mallorca: Publicacions de la Catedral de Mallorca (La Seu de Mallorca, 7).

Durant aquest temps hem recuperat la rellevància, silenciosa a voltes i més explícita en altres, d'un seguit de clergues i de professionals de la recerca històrica que despuntaven ja durant el darrer trentenni del segle XIX, alguns dels quals van ser essencials per a entendre la dinàmica interna de la intervenció que realitzaren a la Seu, Pere Joan Campins i els canonges per una part i Antoni Gaudí i Joan Rubió, amb el seu equip i amb els arquitectes diocesans, per una altra. Aquesta obra s'entén únicament en el marc de l'esperit del pontificat de Campins, en el paisatge del pla pastoral que engegà aquest bisbe ciutadà, teòleg i pastor, hàbil governant en una Església que necessitava un lideratge fort i un equip sòlid per a plantar cara a uns anys que la historiografia ha catalogat com a vertiginosos.

La història i la ciència són dos dels principals eixos d'interpretació d'aquesta conjuntura històrica que afrontam. Per això mateix fixam l'atenció en tres individus que se significaren i que en certa manera van ser precursors en la confecció del relat històric i de l'esperit científic a l'interior de l'Església mallorquina. Els protagonistes principals d'aquest relat que apuntem apareixeran, previsiblement, amb més claredat en les jornades que durem a terme el 2014 i el 2015. Prèviament hem volgut tenir presents tres individus singulars, la rellevància intel·lectual dels quals és desigual. Tots tres intervingueren d'una forma efectiva en la posada en valor de la documentació, en la recuperació del relat històric, en la voluntat d'investigar i divulgar la història del fet religiós a Mallorca, des de la Conquesta cristiana fins al començament del segle XX, i fins i tot amb alguna incursió rigorosa sobre els orígens del cristianisme i la dominació islàmica. Ens referim a Josep Miralles Sbert, Mateu Rotger Capllonch i Emili Sagristà Llompart. Josep Miralles és, indubtablement, el més conegut, però a penes no ha estat estudiat des del punt de vista que avui apuntem. I l'etapa menys coneguda de la seva vida és precisament el període que transcorre entre 1896 i 1914. Un temps que Miralles ens interessa, sobretot, en qualitat d'arxiver capítular de Mallorca. Ben aviat es complirà el centenari del seu encimbellament episcopal, a Lleida, el 1914 i potser sigui el moment de ponderar el seu significat en el marc de l'Església de la Restauració. Mateu Rotger va ser l'escollit per Pere Joan Campins per sistematitzar i obrir l'Arxiu Diocesà de Mallorca, d'impartir Història de Mallorca i Paleografia en el Seminari Conciliar i d'organitzar els arxius eclesiàstics de la Diòcesi, sempre al servei del projecte del bisbe. Emili Sagristà és, probablement, el personatge més inclassificable dels tres. Aquest any commemoram el cinquantenari de la seva mort (1963-2013), un motiu més per posar en valor la seva obra escrita, sempre crítica, sempre diferent, sempre interessant, sobretot en tot allò que es relaciona amb l'organització de l'Arxiu i l'obra de Gaudí a la Seu. Al llarg de les sessions d'aquestes jornades tindrem

ocasió d'aprofundir aspectes destacats d'aquests tres protagonistes. Però abans d'iniciar-ne el trajecte volíem posar les bases i explicar el context del nostre debat i allò que consideram essencial per aquests dies.

En aquest mateix marc ens interessa posar de manifest allò que tenien i tenen en comú Miralles, Rotger i Sagristà; i allò que comparteixen amb un esplet de seminaristes entre els quals excel·lí Emili Sagristà. Ens referim a Mateu Nebot Antich (Manacor 1891-Palma 1956),² Llorenç Riber Campins,³ Antoni Pons⁴ i Francesc Frontera,⁵ entre d'altres que també esmentarem, tots quatre premiats amb les seves investigacions promogudes per Mateu Rotger. Més tard, aquestes joves promeses de la clerecia insular despuntaren en el camp de la literatura o desapareixen de l'escenari de la primera fila cultural, mentre Antoni Pons esdevindria, anys a venir, una de les ments més lúcides de la historiografia eclesiàstica mallorquina i un dels clergues que es mantingueren lleials i persistents als ideals del regionalisme i lideraren una certa capacitat d'obertura cultural en el marc eclesiàstic. De tot plegat ens interessa destacar que l'interès i el clima favorable a la història i a la construcció d'un relat històric era general, tant en el marc de la societat civil com en l'àmbit eclesiàstic. En aquesta nòmina encara hi podríem afegir alguns clergues notables en aquest terreny com ara Joan Baptista Ensenyat, Joan Parera, Francesc Fluxà (arxiver diocesà) o Joan Aguiló Pinya, descobridor de la basílica de Son Peretó.

1. Josep Miralles Sbert, canonge arxiver de la Seu de Mallorca (1896-1914)

Dels tres preveres que centren la nostra atenció en aquesta intervenció, el més conegut i estudiat, com hem anticipat, és Josep Miralles Sbert, gràcies als estudis de Llorenç Pérez⁶ i de Josep Massot i Muntaner,⁷ sobretot; però també

² Vegeu: Massot i Muntaner, J. (1976). *Església i societat a la Mallorca del segle XX*. Barcelona: Curial, pàg. 161-162; *Boletín Oficial Eclesiástico Obispado de Mallorca* (BOEOM) 96 (1956) 379-381: Publicà alguns sermons i discursos bàsicament durant el decenni de 1920. Essent seminarista encara, publicà diversos treballs de recerca al *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* (BSAL), mentre era dirigit per Josep Miralles. DDAA (2005). *Els Certàmens del Seminari Conciliar de Sant Pere*. Mallorca: Consell Insular de Mallorca, pàg. 29, 119-120.

³ Vegeu DDAA (2011). *Actes de les Jornades d'Estudi sobre Llorenç Riber: Binissalem-Campanet 11 i 13 d'octubre de 2008*. Palma: Consell Insular de Mallorca – Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

⁴ Arxiu Antoni Pons: Cedoc.uib.es/arxiu_digitals/antoni_pons/

⁵ Sobre F. Frontera Bernad: BOEOM 79, 1939, 223-224. Es trobava a Madrid preparant oposicions a Institut el 18 de juliol de 1936 i morí en aquella ciutat el 1939. Massot, J. (1976), *Església* [...], pàg. 152.

⁶ Pérez Martínez, L. (1961) *Las reliquias y relicarios de la Catedral de Mallorca*, de J. Miralles Sbert. Mallorca: Monumenta Maioricensia. ID. (1961). *Ensayo de una bibliografía del Dr. D. José Miralles Sbert*. Palma de Mallorca.

⁷ Massot i Muntaner, J. (1991). *El bisbe Josep Miralles i l'Església de Mallorca: de la Dictadura a la Guerra Civil*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

d'altres recerques menys conegudes que ha publicat el professor Luis de Llera⁸ a partir de la consulta del Fons Miralles a l'Arxiu Diocesà de Mallorca, base de les seves publicacions, com veurem. Tots tres ens han aportat un perfil de mossèn Miralles meridianament clar. Pérez n'ha destacat el vessant d'erudit i d'arxiver; Massot s'ha interessat per la seva figura atret per la seva actuació durant la Guerra Civil, conjuntura en la qual exercí com a arquebisbe-bisbe de Mallorca. El professor Luis de Llera s'ha centrat en el temps de la Dictadura i de la Segona República, tot manifestant la seva recerca mostra la seva discrepància ideològica i metodològica amb el P. Josep Massot.⁹ Actualment el doctor Ramon Corts i Blay està estudiant la diòcesi de Barcelona durant el període en què Miralles n'era bisbe.¹⁰

En aquesta ocasió, allò que ens interessa especialment de la trajectòria de Josep Miralles és el seu pas per l'Arxiu Capitular de Mallorca, com a creador i catalogador de l'Arxiu modern. Convenim que la trajectòria biogràfica de Miralles es pot dividir en tres grans etapes, una primera que enquaderna la seva formació, la docència en el Seminari Conciliar i la canongia; la segona a partir del nomenament com a bisbe de Lleida primer (1914-1926)¹¹ i de Barcelona, després (1926-1930); i una tercera en qualitat d'arquebisbe-bisbe de Mallorca (1930-1947). De totes tres, ens limitarem a la primera etapa de la seva trajectòria individual i professional. Josep Miralles Sbert havia nascut a Palma el 14 de setembre de 1860, fill de Margalida Sbert i de Sebastià Miralles Morro, oficial de l'Arxiu de Protocols de Palma,¹² i tenia un oncle beneficiat de la Catedral de Mallorca. Després de cursar el batxillerat a l'Institut Balear (1871-1875), ingressà al Seminari Conciliar de Sant Pere, on estudià filoso-

⁸ De Llera, L. (2000): *La modernización cultural de España 1898-1975*. Madrid: Actas. Aquest llibre dedica un capítol a Miralles: "Política religiosa en Cataluña durante la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930): El Archivo Miralles", pàg. 103-141.

⁹ Luis de Llera diu del P. Massot que mostra una gran acumulació de dades, "pero de dudable utilidad histórica por su evidente partidismo y relativa claridad metodológica" (De Llera, L. (2000). *La modernización* [...], pàg. 104, nota 3). Llera quan escrivia aquestes línies es referia gairebé de forma absoluta a la interpretació de Miralles en clau nacional catalana durant la Dictadura i la Segona República, i sobre les crítiques de la seva actuació durant la Guerra. En aquest treball obviarem aquest debat i tornarem al primer Miralles, a la seva etapa acadèmica i de divulgació cultural i religiosa.

¹⁰ Corts i Blay, R. (2013). "La recepció dels bisbes de la Tarraconensia dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la Qüestió Catalana", a *Analecta Sacra Tarraconensia* 86, 313-732.

¹¹ Valentí, J. I. (1916). *El Ilmo y Rdmº Sr. Dr. José Miralles y Sbert, Obispo de Lérida*. Palma de Mallorca: Establecimiento Tip. de José Tous.

¹² Morí el 1886, en un moment delicat en la trajectòria del jove prevere Josep Miralles. Vegeu BSAL I, octubre 1886, 8: "Justo es que dediquemos un recuerdo y un elogio a uno de tantos héroes de la constancia, obreros olvidados que pasan la vida entera en las solitarias salas de los archivos y bibliotecas ocupadas en el trabajo, fatigoso y sin gloria, de la ordenación material de miles y miles de volúmenes, para que luego, en un momento dado y al instante, puedan la curiosidad o el interés obtener cuanto deseen. El señor Miralles fue uno de éstos. Descanse en paz."

fia i teologia. Paral·lelament cursà els estudis de mestre a l'Escola Normal de Mestres de Palma (1877) i de Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona, on es llicencià (1887), si bé es doctorà a la Universitat de Madrid (1892). Afamat per la seva carrera eclesiàstica i civil, Jacint Maria Cervera –bisbe de Mallorca entre 1886 i 1897– li encomanà la docència en el Seminari Conciliar, on exercí com a professor des de 1887 i posteriorment com a catedràtic, fins al seu nomenament com a bisbe de Lleida, el 1914. La docència va ser un referent durant la seva trajectòria eclesiàstica i cívica. Es doctorà en Teologia i Dret Canònic al Seminari Central de València (1891) i oposat a la Canongia que havia deixat vacant Pere Julià i Uguet, el 1896. Aquesta prebenda va ser convocada amb un perfil absolutament nou, com era que l'interessat havia de ser expert en arxivística i paleografia, i havia de tenir un currículum relacionat amb els sabers històrics. Pere Julià havia estat l'arxiver del Capítol durant un temps, però no era expert en el sentit acadèmic del terme. El seu successor, a parer del bisbe Cervera i del Capítol, havia de ser un especialista, amb una solvència i prestigi acadèmic reconeguts.¹³ Superada l'oposició, Miralles va ser elegit canonge aquell mateix any de 1896 i dirigí l'Arxiu Capitular de Mallorca fins a 1914, on deixà una petjada que ha persistit fins al segle XXI.

La trajectòria religiosa i professional de Josep Miralles, durant aquest arc temporal de 1896 a 1914, compta amb altres facetes i compromisos en el camp de la cultura, la comunicació i la formació. Publicà un seguit d'obres;¹⁴ es dedicà al periodisme i a la gestió de mitjans (va ser censor de diaris com a clergue de confiança de la Cúria Diocesana en temps del bisbe Jacint Maria Cervera). Col·laborà a *El Ancora*, *El Católico Balear* i *Gaceta de Mallorca*, i publicà articles filosòfics a *La Ciencia Médico-Escolástica* (Barcelona), *La Controversia* (Madrid), *El Criterio Tridentino* (Astorga) i *Soluciones Católicas* (València).¹⁵ Tingué cura del *Correo de Mallorca*, la publicació diària que substituï *Gaceta de Mallorca*, després de fer fallida, en qualitat de president del Consell d'Administració (1910-1913). Fou editor de diverses publicacions culturals com ara el *Semanario Católico, Mallorca*, *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* i *Boletín Obrero*, entre d'altres. El vicari general, Antoni Maria Alcover, li encomanà, el 1899, el seguiment del diari *La Unión Republicana*, en iniciar la seva campanya contra la Cúria Diocesana de Mallorca.¹⁶

¹³ Arxiu Capitular de Mallorca (ACM), 01-10-ACA 075: Actas Capitulares 1886-1896: Acta de la sessió ordinària del 24 d'abril de 1896, f. 519v.

¹⁴ Pérez, L. (1961a). *Las reliquias* [...], pàg. IX-XLII.

¹⁵ De Llera, L. (2000). *La modernización* [...], pàg. 107.

¹⁶ Alcover, A. M. (2003). *Obres Completes. I. Quatre anys de Vicari General*. Mallorca. Editorial Moll, pàg. 69.

Fins a 1896, la seva obra publicada s'havia significat sobretot des del vessant de l'anàlisi del tomisme, en l'òrbita de Juan Manuel Ortí y Lara (1890).¹⁷ En aquest sentit publicà diverses obres sobre la filosofia cristiana (1891), la filosofia mallorquina el 1890 (1891), o la filosofia de la història amb *Definición católica de la Historia. Versión del opúsculo francés del mismo título escrito por León Gautier* (1891), tot plegat en una conjuntura en què la seva obra té un component acadèmic rellevant, però també generalista i de síntesi. No obstant això, s'havia significat en el camp de l'hagiografia i els sermons, la qual cosa li havia permès incursions superficials en la recerca i la síntesi històrica de manual, però fins que no arriba a la Catedral com a canonge arxiver no es coneixen les seves vel·leïtats per la recerca ni la investigació històrica. Va ser entre 1896 i els primers anys del segle XX quan dugué a terme una intensa tasca de catalogació de l'Arxiu Capitular, després de ser nomenat canonge per Jacint Maria Cervera i Cervera, el 1896. Tenint en compte aquest perfil curricular, va ser a partir de 1896 quan Josep Miralles entrà amb força en la constel·lació de canonges cultes de la Catedral i adquirí un protagonisme inqüestionable.

Canonge arxiver de la Catedral (1896-1914)

Alguna cosa s'estava movent a l'interior de les catedrals durant els darrers decennis del segle XIX. És probable que a Mallorca els clergues cultes i lectors de revistes especialitzades coneguessin el clergue valencià Roc Chabàs, editor fundador el 1886 de la revista *El Archivo*¹⁸ i a partir de 1891, canonge arxiver de la Catedral de València. La seva experiència de catalogació dels fons de l'arxiu catedralici i la seva producció historiogràfica¹⁹ era reconeguda en els cercles cultes. Més tard sabem que el Capítol de Canonges de Mallorca i els

¹⁷ A Mallorca s'han publicat alguns treballs sobre neotomisme i es fa una referència encertada a aquella temàtica transcendental per entendre l'estat del pensament neoescolàstic a Mallorca. Pensam, no obstant això, que aquesta temàtica demanda un major aprofundiment amb l'aportació de matisos imprescindibles per explicar la novetat, profunditat i transcendència de la neoescolàstica. Miralles apunta al costat més conservador i integrista d'aquest corrent. En qualsevol cas s'hauria d'estudiar la seva comprensió i relació amb l'obra del P. Ceferino González, en general, i de Joan Maura, en particular, com apuntava Antoni Maria Alcover ("El Ilmo Sr. D. Juan Maura, obispo de Orihuela", BSAL 360, 1910, 4-10). Aquest darrer és, pel que deduïm, la referència més rellevant de la renovació filosòfica i teològica a Mallorca, i mai no va ser valorat suficientment pels seus contemporanis ni ha estat mai reivindicat pels teòlegs illencs més crítics i oberts dels segles XX i XXI. Vegeu Gayà, J. (1981). "Estratègia d'infiltració: resposta mallorquina a l'*Aeterni Patris*", a *Comunicació* 17, 5-14.

¹⁸ Cf. Rodríguez Gutiérrez, B. (2003). "El Archivo, Revista de Ciencias Históricas: Denia 1886-Valencia 1892". *Anales de la Real Academia de Cultura Valenciana* 75, 45-78. En aquesta publicació hi poden trobar articles d'Àlvar Campaner, Enric Fajarnés, Gabriel Llabrés.

¹⁹ Chabàs, R. (1903). *El Archivo Metropolitano de Valencia*. Barcelona: L'Avenç. ID. (1997). *Índice del Archivo de la Catedral de Valencia*. València: Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.

canonges Miralles i Alcover mantingueren amb l'historiador i erudit mossèn Chabàs una bona relació.²⁰ Imaginam l'obra de mossèn Josep Miralles Sbert en el marc temporal d'aquests canvis que s'estaven produint a l'interior de l'Església i com a necessitat de poder plantar cara a les urgències que plantejaven els temps moderns, cada cop més burocratitzats i més exigents amb l'administració eclesiàstica. Pere Joan Campins, que havia pres possessió de la canongia magistral el 1893, i atès que tenia un cert ascendent a l'interior del Capítol, sembla que hauria afavorit el nomenament de Miralles com a canonge i hauria potenciat la catalogació moderna de l'Arxiu Capitular. Miralles mateix confirmava en la publicació del catàleg de l'Arxiu Capitular de Mallorca que Cervera havia convocat la canongia per influència del magistral, Pere Joan Campins.²¹

Durant la segona meitat del segle XIX, s'havia executat una tasca rellevant a l'interior de l'Arxiu Capitular de Mallorca, com a conseqüència de les convulsions liberals, les desamortitzacions i la pèrdua de valor de les *mandes pïes*, testaments i valors tradicionals que la Catedral mantenia en forma de censals, sobretot. En la tasca de control de l'arxiu i a mesura que el segle XIX madurava el nivell d'exigència, hi havien tingut un paper significatiu alguns erudits com mossèn Pere A. Colom, primer, i mossèn Miquel Peña, beneficiat i més tard canonge, i alguns canonges arxivers com Josep Vilella, Pere Joan Julià i Uguet, predecessor de Josep Miralles. Fins al segle XVIII, l'arxiver es dedicava exclusivament a tenir cura dels documents administratius i la seva custòdia. Va ser en el segle XIX quan canvià profundament la funció de l'arxiver, arran de les exigències de l'administració pública i de les desamortitzacions, que obligaren l'estament eclesiàstic a defensar-se i organitzar-se davant les exigències de la societat liberal. Entre 1854 i 1875, l'Administració de Béns Nacionals intervingué l'Arxiu Capitular. Abans de l'arribada de Miralles a la Canongia, el seu antecessor Pere J. Julià havia comptat amb la col·laboració puntual dels arxivers i historiadors Estanislau de Kotska Aguiló i Gabriel Llabrés. Al final del vuit-cents, el paper del canonge arxiver adquirí unes característiques professionals i culturals que s'han d'emmarcar en el context de la professionalització de la conservació documental i també en el marc del moviment literari, artístic i arqueològic del final de segle que, en el cas del País Valencià, les Illes Balears i el Principat de Catalunya, tindria unes singularitats que no es poden perdre de vista, amb repercussions altament positives per a les Esglésies locals i pel prestigi cultural que això suposava.

²⁰ Perea, M. P. (2008). *Epistolari d'Antoni Mª Alcover (1880-1931)*. CD Rom. Mallorca: Editorial Moll: Chabàs mantenia una bona relació amb Campins, Alcover, Miralles i Rotger.

²¹ Miralles Sbert, J. (1936-1943). *Catálogo del Archivo Capitular de Mallorca*. Palma de Mallorca: Imprenta Mossèn Alcover, vol. I, pàg. X.

Fins a 1890, el lideratge d'aquest moviment a Mallorca no havia tingut un caràcter estrictament confessional i havia existit una certa entesa entre la Societat Arqueològica Lul·liana i la Cúria Diocesana, sobretot perquè els principals dinamitzadors d'aquesta societat eren arxivers, erudits, historiadors o defensors del patrimoni de prestigi reconegut a la Mallorca de la Restauració.²²

La seva obra sobre la història religiosa de Mallorca i sobre la Catedral

La producció historiogràfica de Josep Miralles s'associa a la seva etapa de canonge arxiver de la Catedral (1896-1914).²³ Entre 1886 i 1896, no coneixem les seves inquietuds per la història i a penes no disposam de cap referència bibliogràfica enfocada en aquesta direcció. Essent catedràtic de Teologia Dogmàtica i fiscal de la Cúria Eclesiàstica va ser nomenat canonge i en el moment de la seva presa de possessió, dia primer de maig de 1896, manifestava públicament la seva intenció de posar l'arxiu de la Catedral a l'alçada que es mereixia, que pogués ésser visitat. I aplicaria la pràctica adquirida al costat del seu pare, que havia tingut cura de l'arxiu notarial de Palma. No parlava, encara, de catalogació ni d'obertura pública de l'arxiu.²⁴ Al dia següent de la presa de possessió de Miralles, el Capítol nomenà una comissió formada pels canonges Gaspar Vidal, Pere Joan Campins i el mateix Josep Miralles per iniciar els treballs de catalogació de l'Arxiu Capitular.²⁵ Un mes després, el canonge Miralles sol·licitava la dispensa de residència coral per poder iniciar la catalogació i conservació del llegat documental, que requeria, amb urgència, una intervenció.²⁶ Hi havia antecedents en la història recent d'alguns Capítols. Roc Chabàs, a València, havia fet el mateix el 1892, fent servir les hores de cor del matí per catalogar de forma sistemàtica i exhaustiva l'Arxiu d'aquella Seu.

Inicialment, el canonge Miralles disposà d'un equip de personal de la Seu per catalogar i ordenar la documentació, entre els quals mossèn Lluís Palmer, en qualitat de tinent arxiver.²⁷ El 1900, Miralles va ser encarregat de la comptaduria de la Seu, repartidor d'almoines i protector de la música, per aquest

²² Marín, M. (2003). "El Bolletí de la SAL i la historiografia contemporània a les Illes Balears", a DD.AA., *La Societat Arqueològica Lul·liana. Una il·lusió que perdura*. Palma de Mallorca: SAL, pàg. 127-230.

²³ "El Dr Miralles i Sbert. Noticia biográfica y bibliográfica", BSAL 409, 1914, 2-4.

²⁴ ACM, 01-10-ACA 075: Actas Capitulares 1886-1896, f. 521v-522.

²⁵ *Ibíd.*, f. 525.

²⁶ *Ibíd.*, f. 530.

²⁷ ACM, 01-10-ACA 076: Actas Capitulares 1897-1905, f. 22v.

motiu sol·licità un nou ajudant en la persona de mossèn Sebastià Esteva.²⁸ No obstant aquesta recomanació, el Capítol nomenà tinent arxiver, oficial de Secretaria i auxiliar de la Dipositaria el diaca Emili Sagristà Llompart.²⁹ Una decisió que sembla que no hauria estat del gust del canonge arxiver. En protesta, Josep Miralles presentà un document, data primer de maig de 1900, on expressava els detalls del seu projecte per garantir el futur de l'Arxiu i la bona conservació de la documentació.³⁰ La proposta, tanmateix, va ser rebutjada pel Capítol argumentant que l'Arxiu i les seves funcions no havien de dependre exclusivament del canonge arxiver.³¹ Aquesta dialèctica entre Miralles i el Capítol és persistent en la dinàmica capitular d'aquells anys.

A partir de 1898, sembla que hauria començat a publicar obres de caràcter històric, edicions que aporten notes d'interès, com ara *La Conquista de Mallorca y la civilización*.³² En aquella conjuntura, el seu germà Sebastià Miralles Sbert dirigia *Mallorca. Revista decenal* (1898-1901), una publicació que comptà també amb articles de Pere Joan Campins, Miquel Costa i Llobera, Mateu Rotger, Bartomeu Ferrà i Mateu Gelabert, entre d'altres. Potser el canonge Miralles se serví d'aquella publicació per presentar alguns dels seus primers treballs de recerca històrica. Joan Miralles Sbert, l'altre germà del canonge, era comissionista de llibres i objectes d'escriptori i estava vinculat professionalment al canonge arxiver i professor, així com a la Cúria Diocesana. No obstant això, les aportacions historiogràfiques més conegudes del canonge arxiver daten del segle XX, sobretot a partir de 1908, en la conjuntura que ell mateix dirigia el *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*. En aquesta prestigiosa revista, fundada el 1886, hi publicà poc més de mitja dotzena d'articles com: "Origen y Principales Privilegios de la Iglesia y Cabildo Catedral de Mallorca" (1908), una obra que inicialment havia escrit com a presentació als Estatuts del Capítol, aprovats amb caràcter interí el desembre de 1905. En aquesta redacció, Miralles hi havia tingut un protagonisme i un gran interès perquè el reglament sortís el més aviat possible i s'adaptàs a les exigències del nou temps.³³

A "Dos consagraciones ignoradas",³⁴ Miralles documenta les diferents consagracions de l'altar de la Seu i insta el Capítol a tenir-ho present no sols

²⁸ *Ibid.*, f. 182-182v.

²⁹ *Ibid.*, f. 183v.

³⁰ *Ibid.*, f. 197v.

³¹ *Ibid.*, f. 202v.

³² Palma: Imprenta Tous, 1898

³³ Pensem que amb el trasllat del Cor de la Catedral de Mallorca, el 1904, i els canvis que Campins i Gaudí havien introduït a la Catedral, bona part dels protocols litúrgics havien canviat substancialment.

³⁴ BSAL 339, 1908, 81-86.

per l'estudi de les relíquies de la Catedral. Continua amb "Datos para la historia de la Biblioteca Capitular de Mallorca";³⁵ "Traslaciones de cadáveres de Venerables Dominicos y Carmelitas"³⁶; "Documentos de D. Jaime II, Rey de Mallorca";³⁷ "Cartas de un barbero sangrador";³⁸ i "Para conocimiento de Palma antigua".³⁹ A primera vista, allò que es posa de manifest és que es tractaria de treballs de recerca elaborats substancialment amb documentació de l'Arxiu Capitular. Ens referim a articles que tenen també un valor de conjuntura perquè parlen dels temes que interessen la institució catedralícia i de les reformes que s'estan executant a la Catedral de Mallorca en aquell instant. La restauració de la Catedral compta amb suports tècnics i els seus components visuals, però també amb un suport documental que permetia recuperar i legitimar l'obra amb un relat històric plausible.

Aquesta conjuntura coincideix amb el nomenament de Miralles com a secretari de la Junta Provincial de Monuments, llavors presidida pel marquès de Vivot. Com a membre de la Junta manifestà el seu compromís a favor de la conservació de la Porta de Santa Margalida i el seu manifest tingué un cert ressò en l'àmbit polític i cultural, sobretot el 1907.⁴⁰ El 9 de desembre d'aquell mateix any, Josep Miralles havia ingressat a la Comissió, juntament amb Miquel Costa i Llobera,⁴¹ molt probablement aconsellats pel bisbe Pere Joan Campins, que, assessorat per la Cúria, no sols pretenia influir en la Societat Arqueològica Lul·liana, sinó també en el màxim d'organismes privats i públics amb un cert poder de decisió. En qualitat de secretari de la Junta de Monuments, Miralles féu part de les delegacions que negociaren amb el governador civil i l'Ajuntament de Palma la salvació del monument; i formà part de la comissió que redactà l'informe tècnic sobre la Porta, integrada per Bartomeu Ferrà, Faust Morell i Guillem Reinés.⁴² En un sentit més intrae-

³⁵ BSAL 346, 1909, 5-7; 349, 1909, 12-14; 350, 1909, 4-6.

³⁶ BSAL 368, 1910, 13-15; 369, 1910, 12-16; 371, 1911, 12-15.

³⁷ BSAL 374, 1911, 3-5.

³⁸ BSAL 376, 1911, 9-13; 377, 1911, 8-12; 378, 1911, 11-13; 380, 1911, 12-16; 382, 1912, 23-24; 383, 1912, 13-16; 391, 1912, 13-16; 392, 1912, 13-16; 394, 1913, 15-16; 398, 1913, 9-15; 405, 1913, 13-16; 407, 1914, 14-16; 411, 1914, 14-15.

³⁹ BSAL 377, 1911, 14-16.

⁴⁰ *Gaceta de Mallorca* 11 desembre de 1907. Per entendre el context de la Comissió: MORATA, J. (2005). *La Comisión Provincial de Monumentos de las Islas Baleares (1844-1897)*. Palma.

⁴¹ *Gaceta de Mallorca* 20 desembre de 1907, pàg. 3. Miquel Costa i Llobera havia estat elegit individu de l'Acadèmia Provincial de Belles Arts, i havia pres possessió del seu escó el març de 1907. Torres Gost, B. (1971). *Miguel Costa y Llobera 1854-1922. Itinerario espiritual de un poeta*. Mallorca, pàg. 366, nota 24.

⁴² *Gaceta de Mallorca* 12 agost de 1908.

clesial, Campins confià, el 1899, a Josep Miralles, Mateu Rotger i Antoni Maria Alcover l'estudi dels fets dels venerables mallorquins.⁴³

Professor, divulgador, predicador i consiliari amb inquietuds socials

Hem vist com Josep Miralles havia cursat estudis de Magisteri i s'havia significat com a mestre de classes particulars durant la seva joventut. Una tasca que ben aviat formalitzà com a mestre en les escoles populars del Cercle d'Obrers Catòlics de Palma. Segons Luis de Llera el 1878 la figura de Miralles ja estava associada al Cercle en qualitat de soci i dedicat a l'ensenyament gratuït, ocupació que s'hauria incrementat també amb docència a les escoles nocturnes.⁴⁴ Aquesta tasca docent s'estroncà en ser nomenat professor del Seminari. El mateix Miralles en el discurs de presa de possessió com a canonge arxiver de la Catedral manifestà que estava profundament agraït al bisbe Jacint Maria Cervera perquè havia confiat en ell durant la seva joventut i l'havia destinat a la docència de llatí en el Seminari Conciliar, primer, i més endavant li havia encomanat càtedres superiors en el mateix centre.⁴⁵ Sabem, també, que durant alguns anys havia estat professor suplent de Religió a l'Institut Balear, fins que hi renuncià al començament del curs 1907-1908.⁴⁶

A partir de 1898, amb la presa de possessió de Pere Joan Campins com a bisbe de Mallorca, sembla que Miralles intervingué decisivament en la confecció del Pla d'Estudis de 1898 i continuà vinculat al Seminari Conciliar de Sant Pere, de Mallorca, en qualitat de catedràtic. Deu anys més tard, concretament el mes de març de 1909, va ser designat consiliari del Cercle d'Obrers Catòlics de Palma, societat on desenvolupà una tasca intensa de divulgació cultural i de dinamització educativa.⁴⁷ Una proposta que tingué una durada curta, però que s'entronca amb projectes semblants que s'estaven promovent a altres diòcesis. És probable que la seva iniciativa tenguí una certa vinculació amb les propostes socials que dinamitzava aquells anys a Madrid el canonge Enric Reig i Casanova –antic vicari general i canonge de la Seu de Mallorca, amb el qual Miralles havia compartit responsabilitats a la Seu. Reig era, lla-

⁴³ Alcover, A. M. (2003). "Quatre anys [...]", pàg. 71.

⁴⁴ De Llera, L. (2000). *La modernización* [...], pàg. 111. Pons, F. (s.a). *Labor social del Círculo de Obreros Católicos de Palma*. Palma, pàg. 45-47: no menciona aquest fet en la història del Cercle d'Obrers Catòlics de Palma.

⁴⁵ ACM, 01-10-ACA 075: Actas Capitulares 1886-1896, f. 521v-522.

⁴⁶ *Gaceta de Mallorca* 29 març 1907.

⁴⁷ Mossèn Guillem Vanrell havia renunciat al càrrec i Campins li féu l'encàrrec del Cercle. *Gaceta de Mallorca* 13 març 1909.

vors, director de l'Acadèmia Universitària Catòlica, una entitat social catòlica adreçada a la formació de les classes populars.⁴⁸

Des del punt de vista de les formes, Miralles plantejava una iniciativa ambiciosa i atractiva: crear una Universitat Popular, en el Cercle d'Obrers Catòlics, en forma de cursos per a obrers, propostes de formació per a les classes populars, especialment per a adults, i convertir el Cercle en un fòrum de primer nivell en l'àmbit social. Josep Miralles havia estat convidat a col·laborar al diari *Gaceta de Mallorca*, fundat per Pere Joan Campins el primer de juliol de 1907. El seu director, mossèn Andreu Pont i Llodrà, havia donat al diari un vessant interpretatiu de caràcter social i cultural. Sembla que malgrat que apareix entre els col·laboradors, Miralles no hi hauria participat amb articles, per bé que el diari es fa ressò de les seves activitats apostòliques, sobretot; però també culturals.⁴⁹

Durant el període de màxima vinculació al Cercle d'Obrers Catòlics impulsà la publicació *Boletín Obrero*, de la qual fou director entre 1909 i 1912. Es tracta d'una revista mensual que serví com alternativa social, com una tercera via en una conjuntura difícil per al moviment catòlic mallorquí, precisament perquè els sectors més integristes i conservadors qüestionaren la línia oficial impulsada pel bisbe Campins.⁵⁰ Una de les conseqüències va ser el cessament de mossèn Pont com a director de *Gaceta de Mallorca*, el 1909; i el 1910 des de la Cúria Diocesana s'impulsà l'edició de *Correo de Mallorca*, la nova capçalera confessional. Josep Miralles va ser membre de la redacció del nou diari i president del seu Consell d'Administració, com hem vist; i Campins li confià el Consell Diocesà de les Associacions Catòlico-Obreres de Mallorca.⁵¹

El Bolletí de la SAL, que ell mateix havia dirigit durant sis anys, resumia d'aquesta manera la seva trajectòria com a publicista i com a investigador: "Ha escrits articles per molts de periòdics i revistes de Mallorca i des Continent; ha posats pròlegs a una partida de llibres i ha presentades Memories an

⁴⁸ Gómez Molleda, D. (1993). *Pedro Poveda educador de educadores*. Madrid: Narcea, pàg.51.

⁴⁹ Sobre *Gaceta de Mallorca*, vegeu Fullana, P. (1994). *El Moviment Catòlic a Mallorca (1875-1912)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 544 seg.; Lladó, F. (1994). "La Gaceta de Mallorca. Els problemes d'un diari catòlico-social a la Mallorca de principis de segle", a *Randa* 35, 77-90; Oliver, J. (1992). "El pensament social d'Andreu Pont. Entre l'educació popular i l'higienisme", a *Miscel·lània d'Homenatge a Sebastià Cardell i Tomàs*. Lluçmajor: *Lluçmajor de Pinte en Ample*, 135-159.

⁵⁰ Arran del nomenament de Josep Miralles com a bisbe de Lleida, *Boletín Obrero* dedicà els números 7, 8, i 9 de 1914 exclusivament a la figura de qui havia estat el consiliari del Cercle d'Obrers Catòlics de Palma. Vegeu: *Boletín Obrero. Publicación mensual. Órgano del Círculo de Obreros Católicos de Palma* VI/7, 28 de març de 1914, 1-5; VI/8, 22 d'abril de 1914, 1-4; VI/9, 15 d'agost de 1914, 1-16. També unes pàgines del VI/10, 21 setembre de 1914, 4-6.

⁵¹ Crònica de la Diòcesis: BOEOM 50, 1910, 172.

el Congrés Catòlic Nacional de Sevilla, a s'Eucaristic Nacional de València, a s'Internacional Anti-masònic de Trent, an es Congrés Internacional de Ciències Històriques de Barcelona i an es Congrés Internacional d'Apologètica de Vich; i demunt tot això fundà i dirigí el *Semanario Católico* (1888-1890), el setmanari *Mallorca* (1898-1901) i *Boletín Obrero* (1909-1912); dirigí el *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana* ets anys 1906-1912; i es *Diari Correo de Mallorca*, essent-ne l'ànima des que's fundà dins el mars de 1910, fent-ne un des notables diaris catòlics d'Espanya.”⁵²

Luis de Llera ens presenta Miralles com un referent de la cultura neotomista espanyola, entre 1886 i 1914. El pare Batllori, que havia conegut Miralles a Barcelona i a Mallorca, havia estat més moderat en la seva ponderació i n'havia destacat la seva faceta com a publicista i divulgador, molt més que pensador. El jesuïta català no el considera un pensador de primer nivell, mentre Llera insisteix a confirmar el seu infatigable treball per l'*Aeterni Patris* (entre 1880 i 1890).⁵³ Llera aporta un llistat rellevant de col·laboracions, destacant que estam davant una personalitat a tenir en compte en el terreny cultural. En aquest punt, coincidim més aviat amb la mirada del P. Batllori. Miralles és conegut, treballa bé les relacions personals, manté contactes amb Acadèmies i societats, però no gaudeix d'un gran reconeixement en els cercles culturals ni universitaris. Va ser elegit per representar la Província Eclesiàstica de València en el Congrés Antimaçònic de Trento, de 25 a 27 de setembre de 1896⁵⁴ i publicà *Apuntes sobre la acción antimasónica en España*.⁵⁵ Entre 1914 i 1947 visqué dedicat exclusivament a la pastoral, amb poc temps per a llegir i produir, exceptuant l'edició del catàleg de l'Arxiu Capítular de Mallorca. La seva obra com a historiador en conjunt no ha estat valorada i a penes no ha estat citat pels investigadors.

2. Mateu Rotger i la història de Mallorca

Pel que fa a Mateu Rotger Capllonch (Pollença 1862 - Palma 1916) la seva trajectòria és coneguda com a historiador i com a arxiver, sobretot, però a penes no ha estat estudiat, més que a nivell local.⁵⁶ Com a historiador publicà *Historia de Pollensa*, la primera de les seves obres i la seva principal referència

⁵² BSAL 1914, 51.

⁵³ De Llera, L. (2000). *La modernización [...]*, pàg. 111.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ Pérez Martínez, L. (1961). *Las reliquias [...]*, pàg. XVIII.

⁵⁶ Rabassa, R. (1988). “Personalitat de forta ascendència a Mallorca. Cronologia bàsica de Mateu Rotger”, *Cala Murta* 9, 2-9; Cifre, R. (1988). “Don Mateu Rotger, a Pollença”, *Cala Murta* 9, 10-13.

en el terreny historiogràfic. Al marge d'aquesta obra val la pena recordar que té un inventari de publicacions significatives, la majoria de les quals com a conseqüència de la seva dedicació professional a l'Arxiu Diocesà de Mallorca, a la docència en el Seminari Conciliar de Sant Pere, com a canonge arxiver de la Catedral i com a membre de la Cúria Diocesana, fent part de l'equip de confiança del bisbe Pere Joan Campins.

Mateu Rotger era fill de l'apotecari Mateu Rotger Vilanova, estudià el batxillerat a l'Institut Balear de Palma (1873-78) i posteriorment ingressà al Seminari Conciliar (1878), on coincidí amb antics companys de l'Institut com Josep Miralles, i segurament establí coneixença amb Pere Joan Campins i Antoni Maria Alcover, amb el qual l'unia haver nascut el mateix any. Se sap que, essent encara estudiant, destacava com a llatísta i com a dibuixant, i ben aviat va ser elegit patge del bisbe Mateu Jaume. Aquesta estimació per les lletres i les arts era compartida per alguns dels seus condeixebles més coneguts. El 1884 va ser ordenat prevere pel bisbe Jaume i quedà adscrit a la comunitat parroquial de Pollença. Visqué durant quinze anys dedicat a tasques culturals de la seva vila natal, Pollença, i paral·lelament assumí diversos oficis pastorals. Treballa en l'Escola Catòlica i en la Biblioteca Parroquial; té cura de la seva formació literària, escriu i dibuixa, i mostra les seves grans habilitats en el maneig del llatí clàssic. Durant aquests anys manté una relació estreta amb els seus condeixebles pollencins (Joan Guiraud), però també amb alguns que seran més tard membres de la Cúria Diocesana (Pere Joan Campins, Martí Llobera, Antoni Maria Alcover i Miquel Costa i Llobera).

En aquesta ocasió ens interessa la figura de Mateu Rotger com a restaurador d'arquitectura i obres d'art cristià, com a arxiver i com a cronista diocesà. Encara sacerdot novell, un grup de clergues pollencins, encapçalats per Miquel Costa i Llobera que es preparava per rebre el sacerdoci, emprengueren la restauració de l'edifici de Montis-ion, de Pollença. Restaurada l'antiga església de la residència de la Companyia de Jesús, Mateu Rotger va ser nomenat (1891) primer rector de la dita església i començà (1892) la catalogació de l'Arxiu Municipal de Pollença,⁵⁷ i la de l'Arxiu Parroquial de Pollença. Durant prop de sis anys treballà en la confecció de la història de Pollença com a resultat de la lectura i de l'estudi de la documentació que ell mateix conservava i catalogava. Al llarg d'aquests anys, Miquel Costa i Mateu Rotger estrenyen els seus vincles personals i intel·lectuals, com bé expressa Ramon Rabassa: "Mateu Rotger ha trobat en Miquel Costa el gran amic amb qui esplaïar-se, i Miquel Costa ha

⁵⁷ Garau Llompart, I.; Riera Ferrer, J. J. (1989). "Documentació inèdita de l'Arxiu Municipal de Pollença", *Mayurqa* 22, 789-792.

trobat en Mateu Rotger el confident per qui no tindrà secrets.”⁵⁸ En el marc de la restauració de santuaris i ermites com a resultat de l’esperit romàntic i cristià de la segona meitat del XIX, Rotger tingué cura, sobretot, de documentar algunes històries d’aquests edificis singulars mallorquins, i publicà algunes obres, entre 1894 i 1898, dedicades a santuaris i esglésies, com el Santuari de la Victòria, d’Alcúdia,⁵⁹ els temples parroquials de Costitx⁶⁰ i de Maria de la Salut,⁶¹ aquestes dues darreres com a resultat de la recerca documental mentre predicava la Quaresma a Costitx i Maria de la Salut, respectivament.

Els pollencins Costa, Rotger i Martí Llobera seguiren de ben a prop el procés del nomenament de Pere Joan Campins com a bisbe de Mallorca. Feren costat a Costa i Llobera en tot allò que calia perquè el Govern de Madrid, la Nunciatura Apostòlica i els poders locals se sumassin a aquesta proposta. Els resultats no van poder ser millors i el 24 de juliol de 1898, Pere Joan Campins era consagrat bisbe a Madrid. Pocs dies abans Campins nomenà mossèn Antoni Maria Alcover provisor i vicari general de la Diòcesi, i ben aviat faria públics els integrants del seu equip a la Cúria. El pretext per convocar Rotger a Palma va ser per encarregar-li el *Programa d’Història de Mallorca*⁶² que s’estrenava en el Pla d’Estudis del Seminari, promogut per Pere Joan Campins pel curs 1898-99. Feia un any, el setembre de 1897, que havia aparegut el primer volum de la *Historia de Pollensa*, amb pròleg del canonge arxiver i amic, Mn Josep Miralles Sbert, amb una dedicatòria merescuda a Miquel Costa i Llobera.

Instal·lat a Palma, ben aviat es visualitzà que Mateu Rotger era una peça rellevant en el projecte pastoral i cultural del bisbe Pere Joan Campins. Ensenyava Història en el Seminari i ja durant aquell primer curs escolar rebé diversos encàrrecs episcopals, tots de primeríssim nivell i de confiança absoluta del bisbe. Va ser nomenat secretari de la Junta de Reparació de Temples (2 de juny de 1899), director de l’Arxiu Històric de l’Església de Mallorca (24 d’agost de 1899) i restava estretament vinculat al projecte del Certamen Científic Literari del Seminari (creat el 1899). Rotger prengué part, el 1899, en l’obra col·lectiva *Certamen Público celebrado por la Academia Bibliográfico-Mariana para solemnizar el aniversario XXXVII de su instalación en la tarde el 15 de octubre de 1899*,⁶³ amb un treball sobre el Santuari de Lluc, una recerca que avança-

⁵⁸ Rabassa, R. (1988). “Personalitat [...]”, pàg. 5.

⁵⁹ Rotger, M. (1895). *El Santuario de Ntra Sra de la Victoria de Alcudia*, Palma: Tipografia de Felipe Guasp.

⁶⁰ Rotger, M. (1897). *Nuestra Señora de Costitx*, Palma: Tip. de Felipe Guasp.

⁶¹ Rotger, M. (1898). *Nuestra Señora de la Salud del pueblo de María*. Palma de Mallorca: Tipo-litografia de Amengual y Muntaner.

⁶² *Programa de Historia de Mallorca*. s.n. 35 pàg.

⁶³ Publicat a Lleida, a la Imprenta Mariana.

va la seva publicació posterior, de 1914.⁶⁴ Val la pena destacar, arribat aquest punt, el mestratge de Rotger en el Seminari, especialment estimulants recerques d'història sobre els orígens del Bisbat de Mallorca; i ell mateix publicà encara algunes obres ben significatives, com ara una biografia del dominic Gonçal Ferragut⁶⁵ i una història del Seminari Conciliar,⁶⁶ ambdues el 1900.

Precursor de la nova història religiosa de Mallorca i de la Catedral

Mateu Rotger és conegut fonamentalment per la *Historia de Pollensa*. El 1898 va ser convocat pel bisbe Pere Joan Campins i va ser nomenat director de l'Arxiu Històric de l'Església Mallorquina (1899). Durant anys liderà el projecte de formar l'Arxiu, catalogar i valorar els arxius parroquials, acompanyava el bisbe en les visites pastorals i tenien cura de la situació del patrimoni documental. Tot plegat mentre ensenyava Història de Mallorca i Paleografia en el Seminari Conciliar de Sant Pere i animava la recerca històrica entre els joves seminaristes. Ja essent canonge de la Seu de Mallorca, també acabà assumint la direcció de l'Arxiu Capitular de Mallorca. El Capítol de la Seu, elegí Rotger per substituir Josep Miralles coincidint amb la preconització episcopal d'aquest. El pollencí assumí, el 3 de novembre de 1914, els encàrrecs d'arxiver, cronista i bibliotecari interí de la Catedral.⁶⁷ El 3 de desembre de 1915 assistia per darrera vegada a les sessions capitulars i va ser substituït aquell mateix mes de desembre com a bibliotecari per Nadal Garau.⁶⁸ Uns dies després, al començament del mes de gener de 1916, moria a Palma als cinquanta-tres anys. Durant els darrers mesos de la seva vida mantingué una activitat intensa, tant pel que fa a la recerca com a la gestió. Va ser nomenat secretari de la Confraria de Sant Pere i Sant Bernat i va ser comissionat, el mes de juny de 1915, juntament amb el canonge Miquel Costa i Llobera, per revisar els Estatuts del Museu Diocesà que Pere Joan Campins havia deixat a punt d'inaugurar.⁶⁹

El 1899, el treball sobre la història del Santuari de Lluc va ser premiat en el Certamen que l'Acadèmia Bibliogràfica-Mariana de Lleida havia convocat. Aquesta entitat, fundada el 1862, es dedicava a la promoció de la devoció a

⁶⁴ Rotger, M. (1914). *Historia del Santuario y Colegio de Nuestra Señora de Lluch*. Palma de Mallorca: Tipo-Litografía de Amengual y Muntaner.

⁶⁵ Rotger, M., (1900). *M.Rdo Maestro Fray Gonzalo Ferragut*.

⁶⁶ Rotger, M. (1900). *El Seminario Conciliar de San Pedro. Estudio histórico sobre la enseñanza eclesiástica en Mallorca*. Palma de Mallorca: Imprenta Amengual y Muntaner.

⁶⁷ ACM, 01-10-ACA 078: Actas Capitulares 1911-1917, f. 222v.

⁶⁸ *Ibíd.* f. 290v.

⁶⁹ *Ibíd.*, f. 264 v.

la Verge Maria i s'encarregà dels Jocs Florals de la Ciutat i participà del moviment de la Renaixença Catalana. Hi col·laborà també en qualitat d'editorial catòlica i funcionà fins a la dècada de 1950. La proposta de Rotger merescué una valoració del jurat que ens mostra la qualitat i les característiques de la seva recerca: “Esta clase de trabajos que requieren en un autor la paciencia de un benedictino, la erudición de un anticuario, y el estilo del historiador, son verdadero archivo de las tradiciones y leyendas de los santuarios marianos, facilitando muchos datos á la historia profana para contar la vida regional; porque la mayor parte de los santuarios elegidos por la ACADEMIA como tema de sus Certámenes han sido y son centro de la vida de las respectivas comarcas. El autor de la memoria cumple con todas las exigencias del programa, y nos da una historia completa, luminosa, viva en detalles y correctamente escrita. Es un trabajo serio por el cual esta ACADEMIA felicita a su autor.”⁷⁰

El docent i promotor d'estudis històrics sobre Mallorca

La reforma del Pla d'Estudis del Seminari Conciliar (1898) i la convocatòria del Certamen Científic Literari (1898) constitueixen dos punts cabdals de la vida de l'Església mallorquina, de més transcendència del que sembla.⁷¹ En part, l'èxit d'aquest projecte, confirma Josep Amengual, es deu també a la participació del catedràtic d'Història de Mallorca, mossèn Mateu Rotger, autor de moltes obres prou documentades. Campins, Rotger, Costa, Miralles i Alcover estan ben presents en aquest projecte i mantenen durant aquells anys una relació estreta, amb projectes de recerca en comú –Rotger i Miralles, sobretot– i compareixen com a integrants d'un projecte pastoral i cultural potent.⁷²

Com hem vist, el curs 1898-99, Mateu Rotger s'incorporà al claustre del Seminari Conciliar com a professor d'Història de Mallorca i de Paleografia. Aquell primer programa d'Història de Mallorca té, encara avui, un valor simbòlic rellevant, com a precursor i com a avançada d'una nova manera d'entendre i d'interpretar el passat, una perspectiva que inclou la mirada regional i local, d'acord amb els esquemes acadèmics i els corrents empírics moderns. Allà tingué diversos alumnes que mostraren habilitats i interès per la recerca històrica com Salvador Galmés, Sebastià Guasp Cerdà o Bartomeu Guasp que feren incursions rellevants en aquest camp; altres alumnes han deixat la petjada del mestre en obres prime-

⁷⁰ Rotger, M. (1914). *Historia del Santuario* [...], pàg. IX.

⁷¹ Amengual, J. (2005). “Els certàmens d'Història de l'Església”, a DDAA. *Els Certàmens del Seminari Conciliar de Sant Pere*. Mallorca: Consell de Mallorca, pàg. 26.

⁷² Amengual, J. (2005), “Els Certàmens [...]”, pàg. 27-28.

renques d'investigació que van ser premiades en el Certamen Científic Literari del Seminari. Ens referim a Bartomeu Bosch, Martí Cifre, Bernat Frontera, Mateu Nebot Antich i Llorenç Riber, entre d'altres. En qualsevol cas la incidència dels treballs d'història promoguts per Mateu Rotger a penes no ha tingut continuïtat en el marc de la historiografia eclesiàstica illenca i durant molts anys la seva obra a penes no ha estat suficientment valorada, sinó més aviat col·locada al costat d'obres menors i d'erudits d'escassa formació i recorregut mínim.

La convocatòria del Certamen Científic Literari de 1905, sembla sortit de la mà de Rotger. El nombre de treballs de recerca històrica havia anat minvant i s'insistia en la necessitat d'incentivar-los, precisament perquè aquests treballs, segons el desig del bisbe Pere Joan Campins, havien de preparar la història d'aquesta Església de Mallorca.⁷³ El canonge Mateu Rotger ofería el premi del tema cinquè dedicat a la història de Mallorca i posava a disposició la consulta dels documents de l'Arxiu Històric de l'Església de Mallorca.

Cronista oficis de la Cúria diocesana presidida per Pere Joan Campins

Mateu Rotger el 20 de novembre de 1897 manifestava al seu amic Antoni Maria Alcover la seva satisfacció per l'elecció de Pere Joan Campins com a Vicari Capitular i acabava "Déu li do encert".⁷⁴ Poc després de la consagració episcopal de Campins, el juliol de 1898, Mateu Rotger formà part del grup de preveres de confiança i participà de les decisions, molt particularment d'aquelles que afecten la història, el patrimoni i la memòria de la diòcesi de Mallorca. Al final de 1898 mateix, Alcover recordava un dinar amb el bisbe per parlar de recollir dades sobre els venerables mallorquins més rellevants, i estudiar la viabilitat d'obrir processos de beatificació.⁷⁵ Poc temps després, Campins nomenà Rotger postulator de la causa de canonització de Sor Francinaina Cirer.⁷⁶ Amb aquesta finalitat, el bisbe Campins constituí una comissió integrada per Miralles, Rotger i Alcover.⁷⁷ Rotger investiga la situació de les propietats i els drets eclesiàstics en els Santuaris de Pollença, Lluc i Cura. Era un encàrrec directe del bisbe Campins amb la intenció de conèixer exhaustivament el contingut de la ingerència del poder civil en propietats que

⁷³ BOEOM 45, 1905, 3-7

⁷⁴ Perea, M. P. (2008).

⁷⁵ Alcover, A. M. (2003). *Quatre anys [...]*, pàg. 60. Mateu Rotger predicà a Sencelles la festa del 50è aniversari de la mort de sor Francinaina i, segons la Crònica Diocesana, hi prengué part en qualitat de vicepostulator. BOEOM 45, 1905, 58-60.

⁷⁶ BOEOM 44, 1904, 55.

⁷⁷ Alcover, A. M. (2003), *Quatre anys [...]*, pàg. 71.

secularment havien fet part del patrimoni de l'Església mallorquina. Bona part de la gestió de Rotger es pot seguir en el *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Mallorca*, on es publicava, durant el pontificat de Pere Joan Campins, una detallada i extensa crònica diocesana.

Sabem, també, que el 1899 tenia cura de l'Arxiu Històric de la Diòcesi de Mallorca que es trobava ubicat a la capella de Sant Pau, del Palau Episcopal. La dita capella, aquell any va ser restaurada i pintada per ordre del bisbe Campins i l'arxiu encara cobrà més valor, es feren armaris nous, més segurs.⁷⁸ Aquell mateix any de 1899, Rotger acompanya el bisbe Campins en la primera visita pastoral a la Diòcesi i té cura dels arxius parroquials i del patrimoni artístic parroquial. Per alguna carta que adreça al vicari general coneixem les inquietuds i la sensibilitat de Rotger en tot allò que afectava el patrimoni documental i artístic de la Diòcesi. En la visita recull materials arqueològics i artístics que es pensava destinar al Museu Diocesà que tenien en perspectiva, ja el 1899. Campins encarregà a Rotger la lliçó inaugural del Curs escolar 1900-1901 i comptava amb el suport de la Cúria per engegar projectes de recerca històrica, d'implementació de l'Arxiu i del Museu futur. La trajectòria de Mateu Rotger semblava no tenir final i el mes de març de 1901 va ser opositor únic a la canongia de gràcia que havia deixat vacant Enric Reig i Casanova.⁷⁹

La comissió encarregada d'avaluar els exercicis d'oposició de Rotger estava formada pels canonges Llorenç Moyà, Josep Miralles i Martí Llobera.⁸⁰ Prengué possessió el 20 d'abril de 1901 i el degà Josep Oliver manifestà "la importancia del cargo anejo á su prebenda, esperando del talento y de la ilustración del Sr. Rotger que facilitarían el conocimiento de los múltiples documentos y expedientes que interesan al Cabildo para tener idea más completamente de su historia y saber de una manera más segura la aplicación de los fondos que administra".⁸¹ Poc temps després, el Capítol encarregava a l'equip format per Miralles i Rotger l'estudi de la *Manda Pia* del comte de Formiguera, amb la finalitat de conèixer l'estat i l'ús possible d'aquest fons.

A més de col·laborar amb el canonge arxiver, Josep Miralles, en temes relacionats amb la Catedral, Mateu Rotger també participà en altres de les iniciatives culturals i cíviques palmesanes. De la mà de Josep Miralles, molt probablement, va ser convidat a fer una conferència al Cercle d'Obrers Catòlics de

⁷⁸ *Ibid.*, pàg. 75. El 1908, la crònica diocesana parla de mossèn Francesc Fluxà com a capellà d'honor del bisbe Campins i arxiver diocesà. BOEOM 48, 1908, 134.

⁷⁹ ACM 1699: Correspondència 1896-1901. Ofici del bisbe Pere Joan Campins al degà del Capítol de Canonges, Palma 12 d'abril de 1901.

⁸⁰ ACM, 01-10-ACA 076: Actas Capitulares 1897-1905, f. 247v-248.

⁸¹ ACM, 01-10-ACA 076: Actas Capitulares 1897-1905, f. 255v-256.

Palma, sobre *Lluch en el siglo XVI*.⁸² Va ser el 31 l'octubre de 1909, vesprada en la qual el canonge pollencí va ser presentat pel consiliari i amic, Miralles.

Una valoració de l'obra de Rotger.

Mateu Rotger presenta un corpus d'obra pròpia, sobretot en l'àmbit de la investigació històrica, que en part hem citat i reconegut. En aquesta ocasió ens interessa destacar la seva vinculació a la càtedra d'Història de Mallorca, certament d'un interès cabdal pel relat que pretenem construir; i a la seva dedicació a l'Arxiu d'Història de la Diòcesi de Mallorca. Per altra banda, hem vist que mantingué una relació estreta amb el canonge Josep Miralles. Una vinculació d'amistat i de col·laboració que venia de temps enrere, perquè Rotger ja havia publicat al *Semanario Católico*; Miralles havia prologat el primer volum de la *Historia de Pollensa* (1897) i a partir de 1898 la col·laboració s'enriquiria amb recerques i publicacions conjuntes. En equip publicaren diversos articles al *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, com ara la "Biografía y cartulario del primer Obispo de Mallorca"⁸³ o el "Cartulario del primer Obispo de Mallorca".⁸⁴

Pel que fa a la connexió existent entre el bisbe Pere Joan Campins i el canonge Rotger hem de destacar, sobretot, l'obra publicada de suport a la restauració de la Catedral de Mallorca.⁸⁵ Mateu Rotger acompanyà Campins a la seva trobada amb Antoni Gaudí, a Barcelona, de tornada de Roma, on havien fet la *Visita ad Limina Apostolorum*.⁸⁶ Per la forma com s'expressa Rotger en la seva obra i pel to de la crònica diocesana, Rotger seguia molt de prop tota la gestió i els detalls de la restauració de la Catedral, segurament com a membre de la Comissió que havia constituït Campins.⁸⁷ Va ser també elegit president de la Comissió Tècnica per adaptar el decret de la Música Sacra.⁸⁸ Mateu Rotger i l'entorn de Campins intentaren fer canonge Miquel Costa i Llobera, però aquest inicialment es resistia.⁸⁹

⁸² *Gaceta de Mallorca* 2 novembre 1909.

⁸³ BSAL 346, 1909, 7-11; 3) 347, 1909, 9-14; 4) 348, 1909, 10-16; 5) 352, 1909, 3-7.

⁸⁴ BSAL 4) 361, 1910, 5-7; 5) 362, 1910, 1-4; 6) 364, 1910, 1-2; 7) 365, 1910, 15-16; 8) 366, 1910, 13-15; 9) 367, 1910, 12-16; 10) 371, 1911, 15-16; 11) 374, 1911, 13-16; 12) 376, 1911, 13-16; 13) 391, 1912, 13-16; 14) 392, 1912, 12-13; 15) 398, 1913, 15-16

⁸⁵ Rotger, M. (1907). *Restauración de la Catedral de Mallorca*. Palma: Tip de Amengual y Muntaner.

⁸⁶ ACM 1699: Correspondència 1896-1901: ofici del bisbe Pere Joan Campins al degà del Capítol de la Catedral, Palma 24 juny de 1901. Vegeu també Rotger, M. (1907). "Restauración [...]", pàg. 45-46.

⁸⁷ Rotger, M. (1907). *Restauración* [...], pàg. 46.

⁸⁸ BOEOM 44, 1904, 11-14.

⁸⁹ Torres Gost, B., *Miguel* [...], pàg. 422, nota 55.

Mateu Rotger es fa present en tots aquells projectes pastorals diocesans que manifesten un cert diàleg entre el passat i el present. D'aquesta manera representa el bisbe en el restabliment de l'Orde de la Mercè, a Palma, el 1905;⁹⁰ beneeix la nova església dels Ligorins a Capdepera, el mes de setembre del mateix any;⁹¹ actua com a delegat episcopal en la instal·lació dels Ligorins a Montis-sion, de Pollença, el mateix mes;⁹² predica en diverses restauracions de temples o benediccions de retaules o obres noves en esglésies de la Diòcesi;⁹³ beneeix el nou oratori de la Sagrada Família, a Manacor, que havia estat dissenyat per Joan Rubió;⁹⁴ a més, va ser nomenat secretari de la Comissió Diocesana de Construcció i Reparació de Temples, remodelada en virtut de Reial Decret de 17 de gener de 1908;⁹⁵ i actua com a pont entre Campins i els Franciscans del Tercer Orde Regular, sobretot en allò que afectà l'encàrrec del Santuari de Cura a aquest orde.⁹⁶

3. Emili Sagristà Llompart

Cristina Ortiz i Josep Sagristà ens ofereixen en aquest mateix volum dues aportacions monogràfiques i complementàries sobre la personalitat i la rellevància professional de mossèn Emili Sagristà.⁹⁷ Gabriel Seguí Trobat, en qualitat de director de la Biblioteca Diocesana de Mallorca, ha fet també algunes aportacions sobre la figura de mossèn Emili Sagristà (Palma 1875-1963) en el marc del Seminari Conciliar de Mallorca. El doctor Seguí entén que Sagristà ha estat víctima d'un cert oblit i marginació a causa, primer, de la dinàmica interna d'un clergat desconnectat de la seva pròpia tradició científica, incapaç de valorar en la justa mesura el pes de l'obra de Sagristà. I, segon, com a conseqüència de la personalitat original i fins i tot excèntrica de Sagristà, que tampoc no tingué deixebles que continuassin el seu treball científic. Gabriel

⁹⁰ BOEOM 45, 1905, 105-107, 180.

⁹¹ BOEOM 45, 1905, 230.

⁹² BOEOM 45, 1905, 232.

⁹³ Església parroquial d'Artà: BOEOM 46, 1906, 208; Alcúdia: ibíd., 220; Sant Gaietà, de Palma: ibíd. 47, 1907, 237-238; Banyalbufar, ibíd., 48, 1908, 134; Esporles, ibíd., 48, 1908, 351-352; ampliació de l'església de Consell, ibíd., 48, 1908, 352;

⁹⁴ 24 octubre de 1907: BOEOM 47, 1907, 377.

⁹⁵ Junta Diocesana de Construcción y Reparación de Templos: BOEOM 48, 1908.

⁹⁶ Fullana, P. (2013). *Història de la Província Espanyola del Tercer Orde Regular de Sant Francesc. Volum I: 1878-1922*. Mallorca: TOR, pàg. 247-256.

⁹⁷ Per aquest motiu entenem que bona part de la informació i valoració que podríem fer en aquesta intervenció ja l'aporten, amb més detall, en la seva. Cristina Ortiz, perquè ha catalogat una part de la seva documentació depositada a l'Arxiu Capitular de Mallorca i Josep Sagristà, perquè aporta vivències i experiències personals i familiars.

Seguí, seguint Guillem Bibiloni, insisteix en un personatge de llegenda, un d'aquests professors la trajectòria del qual queda obscurida pel pes i l'ombra de la seva pròpia icona, un relat que segurament dificulta qualsevol intent de valorar la projecció de la seva obra. Alguns dels seus alumnes, com ara l'erudit Guillem Bibiloni, mossèn Francesc Caimari⁹⁸ i el professor Vicenç M. Rosselló Verger, han glossat la personalitat i el mestratge de mossèn Emili Sagristà en el Seminari; i Joan March ha destacat la personalitat del professor Sagristà, docent de matemàtiques i de ciències físiques al Seminari durant més de quaranta anys. Don Emili –com era conegut mossèn Sagristà–, era un personatge popular per bé que dedicà gran part de la seva vida a la ciència, no debades va ser l'encarregat de l'Observatori Astronòmic i Meteorològic del Seminari, des de 1910 fins a la seva mort.⁹⁹ La seva figura està associada a la vida quotidiana del Seminari Conciliar de Sant Pere i de la Catedral de Mallorca, en qualitat primer com a adscrit i posteriorment com a beneficiat.

Seminarista brillant, familiar del Bisbe Campins

De Sagristà s'ha dit que no tenia més títols que haver guanyat un dels guardons del primer Certamen Científico-Literari del Seminari, el 1899.¹⁰⁰ És probable que aquest Certamen esdevingués el primer reconeixement públic, amb una transcendència major perquè es tractava de la primera convocatòria d'aquest projecte concebut pel bisbe Pere Joan Campins en el marc de la *Ratio Studiorum* (1898), que durant els primers anys estimulà la recerca i implementà el nivell acadèmic del Seminari de Mallorca. Coneixem també la rellevància que tenien les ciències experimentals en la formació seminarística fins al final del segle XIX, atès que aquest vessant ha estat estudiat en profunditat per Joan March Noguera en la seva tesi doctoral.¹⁰¹ Durant el pontificat de Pere Joan Campins (1898-1915) el currículum de la formació del clergat encara es veié enriquit, entre d'altres incorporacions, amb la creació de la càtedra de Física i Química (1905). Tot plegat en el marc d'una visió favorable a la ciència i la investigació per part de Campins i el seu equip de la Cúria i del Seminari.

Segons els experts, Emili Sagristà, des de ben jove, va ocupar càrrecs de responsabilitat en el terreny eclesiàstic. Essent encara seminarista, fou bibli-

⁹⁸ Caimari Alomar, F. (2004). *Records del meu Seminari*. Palma de Mallorca.

⁹⁹ March Noguera, J. (2001). *Mossèn Alcover i el món de la ciència. La creació del llenguatge científic català modern*. Palma: Lleonard Muntaner Editor, pàg. 240-241, nota 271.

¹⁰⁰ Rosselló Verger, V. M. (2006). "Don Emili Sagristà (1875-1963). Vivències d'un deixeble agraït", *Lluc, revista de cultura i idees*, 851, 40.

¹⁰¹ March Noguera, J. (2001). *Mossèn Alcover* [...].

otecari del Seminari i assistent o familiar del bisbe Campins¹⁰² i ben aviat el Capítol de la Seu l'incorporà a la seva nòmina d'adscrits, en qualitat de tinent d'arxiver i oficial de Secretaria. Des de 1901 fins al final dels seus dies, la seva vida està vinculada al Seminari i a la Catedral, emocionalment se sentia lligat a la formació i entenien la Catedral com el centre que donava sentit i orientació a la seva manera d'expressar la fe i la pràctica religiosa.

Professor del Seminari

Com hem vist, va ser durant molts anys professor al Seminari Conciliar de Sant Pere, una ocupació que el defineix i singularitza en el paisatge social i eclesiàstic illenc. Amb motiu del seu nomenament com a catedràtic de Física del Seminari, el gener de 1907, renuncià al càrrec d'oficial de Secretaria de la Seu i el Capítol el mantingué com a adscrit honorari, amb capacitat per conservar el seient que tenia en el cor de la Catedral;¹⁰³ el 1918 amplià la docència a Física, Química i Història Natural. Entre 1918 i 1925 impartí Física, Química i Astronomia; entre el 1925 i el 1939 Astronomia; i, finalment, de 1939 a 1956 Física i Química, Història Natural i Astronomia. Promogué el Museu d'Història Natural i el Gabinet de Física del Seminari. Fou el responsable de l'Observatori Astronòmic i Meteorològic del Seminari des de 1920 fins als seus darrers dies. Aquest Observatori havia estat erigit pel bisbe Pere Joan Campins el 1905 en el marc de l'eclipsi total de sol.¹⁰⁴ Inicialment va ser dirigit per mossèn Antoni Canals, professor d'Astronomia del Seminari, deixeble del cèlebre P. Benet Viñas del Col·legi de Betlem a la ciutat de l'Havana. Emili Sagristà va ser un dels primers clergues actius en l'Observatori, un grup que arran de l'eclipsi del mes d'agost de 1905 havia estat liderat pels jesuïtes i també amb diversos col·laboradors entre els quals Joan Rubió mateix, que llavors treballava a la Catedral de Mallorca.¹⁰⁵ Col·laborà amb mossèn Antoni Maria Alcover en la confecció de cèdules pel diccionari, concretament sobre electricitat.¹⁰⁶ Sobre la relació que mantingué amb Pere Joan Campins o Antoni Maria Alcover en tenim una visió parcial i desigual. Per una banda sembla que mantenia una relació de confiança amb el vicari general manacorí, sobretot quan li dema-

¹⁰² Seguí, G. (2005), "Emili Sagristà en el seu context", a *Conferències de les Jornades de Commemoració i Estudi de l'Eclipsi total de sol a la Mallorca de 1905*. Mallorca: Monografies de la Societat d'Història Natural de les Balears, pàg. 92.

¹⁰³ ACM, 01-10-ACA 077: Actas Capitulares 1906-1910, Sessió de 2 de gener de 1907, f. 69v-70.

¹⁰⁴ BOEOM 45 (1905) 230; March Noguera, J. (2001), *Mossèn Alcover [...]*, pàg. 404-405. Amengual, A.; Pons, G. X. i March Noguera, J. (eds.) (2005). *Conferències de les Jornades de Commemoració i Estudi de l'Eclipsi de sol a la Mallorca de 1905*. Mallorca: Societat d'Història Natural de les Balears.

¹⁰⁵ BOEOM 45 (1905) 210-214.

¹⁰⁶ Seguí, G. (2005), "Emili Sagristà [...]", pàg. 85; March Noguera, J. (2001). *Mossèn Alcover [...]*, pàg. 320.

na que li compri, durant una visita a Alemanya, un Atles d'Història Natural, tot coincidint amb la seva incorporació al claustre del Seminari el 1907.¹⁰⁷ Per altra banda, hom no deixa d'observar una certa ambigüïtat al voltant de Sagristà, defensat per Campins i Alcover, però sempre crític amb alguns dels projectes estrella d'aquell pontificat, com *Gaceta de Mallorca* o la restauració de la Catedral. Les cròniques de *Gaceta de Mallorca* sobre els grans esdeveniments al voltant de la Catedral de Mallorca reflecteixen un fil burleta al voltant de certes crítiques casolanes que s'estaven fent a l'obra de Gaudí. Entre línies hom hi observa publicada una certa confrontació existent a l'interior dels col·lectius que formaven les elits de l'Església mallorquina.

Adscrit a la Catedral: la seva obra sobre la Catedral de Mallorca

La vinculació de Sagristà a la Seu, tant des del vessant professional com des de l'òptica de la seva reflexió teòrica, és força original. Ja hem vist que el Capítol l'incorporà el 1901 a la comunitat en qualitat d'adscrit a la Catedral, i treballà a la Secretaria fins el 1907, en què continuà exclusivament com a adscrit honorari (1907-1918), perquè la docència l'ocupava de forma exclusiva. Es reincorporà a la Catedral el 1918, novament com a adscrit de número, va ser vicesecretari de cambra del bisbe Rigobert Domènech 1922,¹⁰⁸ i finalment, el 1925, obtingué un benefici a la Catedral que li permeté viure la resta de la seva vida, gairebé durant quaranta anys com a beneficiat de la Seu,¹⁰⁹ amb dispensa de cor, a causa d'impartir classes d'astronomia en el Seminari. Durant la seva joventut, és a dir, durant la seva primera etapa com a professor del Seminari va ser nomenat vicari de Cabrera (1913), l'única dedicació pastoral coneguda i que hauria exercit durant alguns anys, un temps que li serví per a promoure la construcció d'una capella nova a l'arxipèlag. La seva obra escrita de primera hora *La telegrafía sin hilos* (1899), treball premiat al Certamen Científic Literari del Seminari,¹¹⁰ i la seva col·laboració en el diccionari d'Alcover posen de manifest l'espai mental per on transitava el nostre personatge, un paisatge que es complementa amb la publicació de *Elementos de Astronomía* (1944). No va ser fins alguns anys més tard, ja a la tardor de la seva vida, quan Sagristà optà per la publicació de la seva obra sobre la Seu de Mallorca. Ens referim a les

¹⁰⁷ Carta d'Emili Sagristà Llompart a Antoni Maria Alcover, 21 setembre de 1907, a March Noguera, J., (2001). *Mossèn Alcover* [...], pàg. 458-9.

¹⁰⁸ ACM, 01-10-ACA 079, Actas Capitulares 1918-1925, f. 242-242v

¹⁰⁹ ACM, 01-10-ACA 080, Actas Capitulares 1925-1944, f. 28v-29.

¹¹⁰ Vegeu *Primer Certamen científico-literario celebrado por los alumnos del Seminario Conciliar de San Pedro día 2 de octubre de 1899*. Palma de Mallorca: Tip Lit de Amengual y Muntaner.

obres *La Catedral de Mallorca* (1949), *Retablos góticos de la Catedral de Mallorca. El de madera y el de plata* (1950), *El enigma de la capilla de la Trinidad* (1952) i *Gaudí en la Catedral de Mallorca. Anécdotas y recuerdos* (1962). Parlam d'un conjunt d'obres que han estat analitzades en articles diversos d'aquest mateix volum. Sobre la personalitat d'Emili Sagristà s'han dit moltes coses, sobretot perquè ens trobam davant un personatge singular, que alguns han caracteritzat com a polemista (F. Lladó), observador, o excèntric i amb notes de lliurepensador (Guillem Bibiloni), però també amb trets filomodernistes que fan que fins i tot el P. Gabriel Seguí es demani per què no fou sospitós de modernisme en el marc de la creuada antimodernista de Pius X.

A manera de conclusió breu

Ja per acabar, val la pena destacar algunes de les característiques que comparteixen Josep Miralles, Mateu Rotger i Emili Sagristà, els tres protagonistes del relat que hem pretès construir. Tots tres ens interessen per la seva obra escrita i pel seu compromís al voltant de la història de l'Església de Mallorca i per haver coincidit i participat en la restauració litúrgica de la Catedral de Mallorca.

Tots tres van ser estudiants brillants, que destaquen ja durant la seva formació, primer a l'Institut Balear, en el cas de Josep Miralles i Mateu Rotger, i posteriorment al Seminari Conciliar de Sant Pere. Tots tres comparteixen orígens familiars burgesos, amb nivells de benestar, per bé que amb matisos diferents, al punt que Luis de Llera parla dels orígens humils de Miralles.¹¹¹ Òbviament no pertanyia a una família acomodada, sinó més aviat modesta, però amb la visió i la perspectiva dels empleats i funcionaris urbans de la segona meitat del segle XIX.

Alguns mestres deixaren una petjada en aquesta generació d'alumnes. Ens referim sobretot a la influència de Joan Maura Gelabert¹¹² en Campins, Miralles, Alcover i Rotger; i la de Miralles, Rotger i Alcover en la generació d'Emili Sagristà i els joves del començament del segle XX. Josep Miralles, de fet, publicà el 1904 una biografia de Joan Maura a la *Revista Eclesiàstica* de Valladolid, tot posant de manifest l'alçada intel·lectual d'aquest. Un nivell que el BSAL ratificaria en major grau el 1910, en el context de la seva mort: "Las obras que publicó dan testimonio de sus egregias dotes intelectuales y de su gran caudal de sabiduría y ciencia. Sus obras dicen que fue uno de los

¹¹¹ De Llera, Luis de (2000), pàg. 110.

¹¹² BSAL 1910, 36-42.

grandes talentos que ha tenido Mallorca y de los más y mejor cultivados y aprovechados. Sus obras dicen que fue uno de los más grandes teólogos y filósofos que ha tenido Mallorca. Son muy pocos los que aquí le han igualado, y puede ir del brazo de los más grandes que tuvo jamás nuestra isla.¹¹³

En el cas que ens ocupa, parlam d'una generació influenciada clarament pels bisbes Mateu Jaume, Jacint Maria Cervera i Pere Joan Campins, alguns dels clergues que més se significaren culturalment i pastoralment havien estat becats del Seminari o a la Sapiència, o familiars d'algun bisbe. Ja preveres i amb responsabilitats de primer nivell a la Diòcesi mantenen una relació estreta, engeguen projectes de dinamització cultural, sostenen iniciatives acadèmiques i ideen plans d'estudis de caràcter renovador. Per ventura, Emili Sagristà figura en aquesta colla d'una manera especial i el seu encaix té certes dificultats. Per molts motius, Sagristà sempre apareix com una figura marginal, diferent, fins i tot la seva obra forma part d'un imaginari poc convencional, precisament perquè conjuga l'observació (que no s'ha de confondre amb la xafarderia de sagristia, per bé que a voltes ho sembli) i la introducció de tècniques modernes i de teories científiques modernes (l'electricitat, l'astronomia). No obstant això, l'estampa de Sagristà conjuga els components tradicionals clericals amb la ciència moderna, un univers religiós no sempre atractiu per la manera com fa dialogar saviesa, ironia i sorna.

¹¹³ BSAL 1910, 41.